

УДК 32.001

«РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ»: ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Андрій Ткачук

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
філософський факультет, кафедра політології,
вул. Університетська 1, 79000, Львів, Україна
e-mail: aa_tkachuk@ukr.net*

Проаналізовано суть поняття «революція». Використовуючи приклади дослідження етапів реалізації революційних ідей на основі «революції гідності», визначено конкретизованіше розуміння цього терміна. За допомогою експлікації поняття сформовано суть завершені та незавершеної революції.

Ключові слова: революція, аналіз, термінологія, політична криза, політична еволюція.

«Революція гідності» – саме так називається тримісячний період в історії України з 21 листопада 2013 р. до 22 лютого 2014 р. Під час подій, котрі супроводжували революційний процес, багато експертів, політологів та критиків формували дискурс стосовно того, чи насправді масові протести в Україні можуть відповідати термінові «революція». Априорі проблематика фундаментально закладалася в розумінні самого поняття, його теоретичного і практичного насичення.

Наша мета – етимологічне дослідження поняття революція та подій української «революції гідності». Основне завдання – з'ясування суті революції, її відповідності енциклопедичним стандартам розуміння терміна "революція", а також на прикладі «революції гідності» продемонструвати понятійний спектр розуміння поняття «революція». Для реалізації мети і завдань ми використали конфліктологічний метод аналізу проблеми революції в Україні, а також емпірико-теоретичні методи синтезу, розгляду та порівняння під час вивчення суті поняття.

Передусім зауважимо, що назва подій в Україні з листопада 2013 р. до лютого 2014 р., має назву «революція гідності», адже ці процеси розглядають як морально-етичний злам у свідомості українців. Усенародні обурення, котрі охопили країну, ґрунтувалися на потребі соціальної справедливості, за яку вийшли боротися українці.

Аналізуючи термін, тобто порівнюючи різні підходи розуміння до нього і в контексті галузі знань, і окремого науковця, зазначимо, що більшість учних дотримується того, що революція – це певна зміна, докорінний переворот у конкретній галузі, в нашому випадку – політична зміна системи.

Великий тлумачний словник сучасної української мови подає найпростіший зразок експлікації поняття, за яким революція – це докорінний переворот у житті суспільства, що приводить до ліквідації віджилого суспільного ладу й утвердження нового, прогресивного [1, с. 1020]. У Політичному енциклопедичному словнику, революція загалом визначається як, знову ж таки, глибинна та якісна зміна віджилого

політичного режиму, що виникає на підґрунті суперечностей в еволюційному процесі системи [4, с. 561]. Але значне зауваження простежуємо в енциклопедичному словнику українського партолога Ю. Шведа. Автор стверджує: революція – це корінний переверт у суспільному та політичному устрої, який означає повалення старого й утвердження нового суспільного ладу [5].

Отже, виокремимо першу понятійну парадигму встановлення суті революції, яка ґрунтується на етимологічному дослідженні поняття, тобто революція є революцією, лише тоді, коли вона приводить до суттєвих змін у політичній системі або ж її повної зміни. Аналізуючи працю американського політолога Дж. Голдстоуна, «До теорії революції четвертого покоління», формуємо не настільки категоричну позицію до суті поняття «революція», а саме таку, що подає автор. За ним, революція – це спроба перетворення політичних інститутів і легітимація політичної влади, супроводжувана формальною чи неформальною масовою мобілізацією і неінституціалізованими діями, котрі розхитують існуючу владу [2, с. 61].

Схожої позиції дотримується і російський науковець С. Цирель. Характеризуючи події «Арабської весни», визначив загальну концепцію революції та на основі положень провідних теоретиків сучасності, зокрема і Дж. Голдстоуна, вивів власне розуміння суті революції. Для С. Циреля революція – це успішна або близька до успіху спроба повалення існуючого політичного режиму, фундаментального перетворення політичних інститутів і легітимації політичної влади, здійснення чи стимулювання якої протизаконними й / або насильницькими діями народних рухів хоча б частково відповідає висунутим ними вимогам [3, с.176]. По суті, автор акцентує на певних принципових позиціях стосовно розуміння сутності революції у вигляді політичного феномену. Власне цю версію доцільно зараховувати саме до другої понятійної парадигми. Адже вчений не сприймає позицію конкретики та категоричності, допускаючи в межі свого поняття надзвичайно широкий спектр подій, котрі можна означити терміном «революція». С. Цирель стверджує, що революція – це або зміна ладу, або і не зміна, часто використовуючи в одному підході два протиставлення результату, він або не негативний або позитивний. Надзвичайно велика кон'юнктура в позиції науковця практично дає змогу, до прикладу, зарахувати до революції події «Конституційної кризи» в Росії 1993 р., навіть партизанську війну в будь-якій з країн, захоплених А. Гітлером під час Другої світової війни. Хоч автор і констатує, що його визначення потребує змін політичних інститутів і способу їхньої легітимізації, а не зміни всіх персоналій, усе-таки його позиція занадто широка, під неї можна підвести велику кількість подій, котрі не мають відношення до революції [3, с.176].

Аналізуючи першу хвилю реформації політичних інститутів в Україні станом на березень 2014 р., українські події якісно відповідають термінові С. Циреля: хоч і відбувається спроба легітимізувати нові політичні інститути, але персоналії практично не змінені. Розглядаючи суть та концепцією революції на Сході («Арабська весна»), учений зазначає, що Східні деспотії мають стійкіший механізм впливу на маси, а сам наслідок революції може бути лише з реставраційним характером [3, с.176]. У зв'язку з цим ми

доходимо висновку: це трактування абсолютно не підпадає під розуміння суті революції класичною парадигмою.

Авторитетний підхід Дж. Голдстоуна, який він обґрунтував у розвідці «До теорії революції четвертого покоління», містить чіткий аналіз різноманітності революційних подій і, власне, засвідчує, що його визначення цілком може відповідати терміну революція. Однак, досліджуючи два якісних підходи до термінології, ми вважаємо: у будь-якому випадку революція має приводити до якісних змін. На першому її етапі є зміна влади, а на другому – здійснення нею якісних соціально-економічних реформ, котрі виведуть державу на еволюційно новий рівень.

Тому ми наголошуємо: визначати події в системі, революцією варто лише за чітким алгоритмом причинно-наслідкових зв'язків, що ґрунтується на попередній тезі, оскільки революція може бути завершеною і незавершеною. Лише таке трактування може пояснити події в Україні сьогодні та загалом у світі. Наприклад, розпад Радянського Союзу необхідно розглядати як завершену революцію. Це підтверджує й те, що тоді змінилася не лише влада, а й повністю система, особливо в балтійських країнах і країнах центральної Європи, котрі якісно усунули комуністичний лад. Натомість події «помаранчевої революції» чітко виявляють сутність незавершеної революції. Для повного розуміння термінологічної концепції варто саме так підходити до розуміння революції як такої. Категоричніший підхід класичної парадигми пояснює революцію саме у вигляді завершеної. Водночас гнучкіший підхід деяких окремих відповідає рисам і завершеної, і незавершеної революції. Тому в контексті нашого аналізу ми розуміємо поняття незавершеної революції як зміну політичних інститутів з метою якісної та докорінної трансформації діючої державної системи, що містить усі сфери існування (політичну, соціальну, економічну, культурну і под.). Тобто події такого типу належать саме до революції, оскільки існує перемога над певним режимом та владою. Хоча вони не стали завершеною революцією, серед низки чинників котрих може бути досягнення власних інтересів нової влади, яка стала нею завдяки умовам, створених революцією.

У контексті виокремлення за результатами революції двох її типів, розглянемо регламентовані умови зарахування революційних подій до завершеної або незавершеної революції.

Як уже зазначалося, революція здійснюється у два етапи: перший – це зміна влади, другий – зміна політичної системи цією ж владою. Тому на початковому етапі революція має абсолютно ідентичний загальним алгоритм розвитку, незалежно від того, буде вона завершеною чи незавершеною

За нашим баченням, для того, щоб відбулася революція, яка зможе досягнути першого етапу, потрібно лише дві умови. Перша й основна умова виникнення революції складається з таких ознак: делегітимізація влади та визнання це масами. Чітке розуміння делегітимізації влади подає С. Цирель – влада визнається нелегітимною, не тільки тоді, коли народ повністю втрачає віру в існуючу владу, а й тоді, коли вже не існує законних методів її покращення [3, с.179]. Причин виникає багато: від політичних провалів – до розростання корупції та зловживання владою. Однак ми наголошуємо на тому, що ознака

делегітимізації має бути визнана народом. Коли це визнає хоча б один з існуючих у країні класів і яскраво це демонструє, то ситуація має всі підстави, аби перерости у революцію.

Мобілізація може відбуватися головними методами – *структурним* та *неформальним*. Перший полягає в піднятті мас організованим способом на базі формальних організацій та структур, політичних партій, громадських організацій, політичних рухів, народних об'єднань. Тобто сама суть процесу мобілізації покладається на вже створені структури, котрі завдяки формальним видам організації, можуть згрупувати велику кількість людей, які вважають владу нелегітимною та готові висловити свою позицію задля політичних змін. Структурний метод має декілька типів мобілізаційних структур:

— *політичний* (політичні партії, політизовані громадські організації та народні рухи), тобто структури, що беруть активну участь у реалізації владних повноважень у державі, як це часто трапляється, будучи суб'єктами політичних відносин;

— *професійного розмежування*; суть полягає в мобілізації профспілкових організацій, котрі виступають проти конкретного рішення влади, яке стосується членів організації; зазвичай цей тип має форму страйку, але не виключено, що може стати початком революції;

— *стратифікаційної розмежованості*; виступи класів; процес мобілізації – найважчий, адже це надзвичайно широка група людей; такий процес окремого суспільного класу можливий лише тоді, коли всередині нього сформована чітка мережа структур та організацій, оскільки зазвичай економічні вимоги набувають ознак політичного характеру.

Неформальний метод мобілізації полягає в залученні мас до хвиль народного обурення на засадах особистих зв'язків. Він виникає переважно на основі відсутності структури, яка може сформувати необхідний спосіб для організації громадян, і значно пов'язаний зі стратифікаційним типом структурної мобілізації через важкий процес залучення класів. Сьогоднішній неформальний метод мобілізації входить на новий якісний рівень, у зв'язку з великим відсотком користування населенням соціальними мережами та мережею Інтернет загалом, засобами масової інформації.

Зауважимо також, що до процесу мобілізації належать декілька важливих суспільних чинників, за допомогою котрих ми можемо вплинути і на метод, і на самий процес мобілізації. Це – регіональний, релігійний та ідеологічний фактори, здатні об'єднувати всі типи мобілізації та відігравати важливу роль у революційному процесі.

Саме на основі методу мобілізації мас формується наступна умова у вигляді пошуку альтернативи, тобто наявність політичної опозиції до або ж після початку революційних процесів. Зазвичай ця альтернатива є організаційним чинником революційного процесу (скажімо, жовтневий переворот у Росії). Її легко визначити, враховуючи, який метод мобілізації мас переважає під час революції. Однак існує й інша ситуація, коли події починаються з народних повстань, після чого з мас постає енергійний суб'єкт певного політичного дійства, що бере на себе відповідальність і стає тією ж опозицією.

Саме за наявності таких умов можна розглядати питання про повноцінну революцію. Ми повністю відкидаємо умову збройного протистояння, адже революція може перемогти і стати закінченою на основі мирних протестів, як це відбулося в Грузії.

Дві названі умови реалізують перший етап революції, що й буде завершеною. Хоча ті умови не є гарантією перемоги революції. Вона може бути придушена збройним втручанням або ж і контрреволюцією, в аспекті великої кількості підтримки діючої влади. У такому випадку – це придушена революція.

Подальший етап, який зможе задекларувати революцію у вигляді закінченої не має єдиного алгоритму дій. Адже його основу становить якісне насичення реформами, котрі можуть змінити систему. Вони залежать уже від політичної сили, що взяла на себе відповідальність вивести країну та суспільство з кризи, яка зумовила життєву необхідність революційних змін.

Здійснюючи політологічний аналіз громадянсько-політичних процесів у нашій державі (кінець 2013 р. – початок 2014 р.), що отримав назву українська «революції гідності», зауважимо: на сьогодні її слід вважати незавершеною. Вона перемогла, але не закінчилася.

З перших днів усенародних виступів можна стверджувати: це була революція, оскільки такі процеси повністю виконали першу умову – делегітимізацію влади та мобілізацію мас. Кабінет Міністрів України на своєму засіданні 21 листопада прийняв розпорядження, згідно з яким розпочалась підготовка до підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Саме вечір 21 листопада став початком революції. Хоч у той момент перебіг подій нагадував нечисленний процес проти рішення влади, але саме це започаткувало делегітимізацію тодішньої влади. Студентське віче у Львові 22 листопада стало процесом усенародної мобілізації. До речі, саме студентство під час революції виокремилось у своєрідний прошарок, який організувався на засадах двох методів мобілізації. За допомогою чіткої структури в університетах міста і неформальних процесів, котрі уможливились через широке використання соціальних мереж, студентський протестний рух дав старт українській революції. Надалі процеси мобілізації мас відбувався усіма ймовірними формами, що й ускладнило вирішення конкретної політичної альтернативи.

Після розгону студентів на Майдані Незалежності, опозиційні політичні партії взяли на себе відповідальність за розвиток революції. Однак відсутність плану дій і чітких рішень, котрі б могли змінити ситуацію в державі, знижували відсоток довіри народу до опозиції. Розвиток подій надав декілька можливостей радикально втрутитися в ситуацію, й таку відповідальність на себе взяла громадська організація «Правий сектор». Знову ж таки відсутність чіткої структури цієї організації та владних ресурсів не дала їй змоги стати альтернативою, яку потребувала ситуація. Тому, аналізуючи події, ми зазначаємо, що остаточне виокремлення альтернативи відбулося в останні дні революції. Після повалення режиму Віктора Януковича, а саме – після його втечі з держави, Верховна Рада України, 21 лютого 2014 р. повертається до Конституції зразку 2004 р., а 22 лютого 328 голосами народних депутатів усунула Віктора Януковича з посади

Президента України. Також були звільнені найвищі високопосадовці. І, власне, тоді, взявши на себе владні повноваження політична опозиція стала альтернативою.

Саме через складний процес визначення політичної альтернативи ускладнює процес реалізації другого етапу революції. У зв'язку з цим доходимо висновку, що українська «революція гідності» має характер незакінченої революції. Лише після прийняття українським урядом рішучих кроків до стабілізації економічного становище країни можна констатувати про перехід до другого етапу революції. Однак тільки після проведення президентських виборів, і виборів до Верховної Ради може бути мова про аналіз результатів другого етапу революції.

Список використаної літератури:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови/ Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
2. *Голдстоун Джек*. К теории революции четвертого поколения [Электронный ресурс] / *Джек. Голдстоун*. – Режим доступа: <http://www.ruthenia.ru/logos/number/56/06.pdf>
3. Ойкумена: альманах сравнительных исследований политических институтов, социально-экономических систем и цивилизаций / рук. проекта В.П. Семеновенко; науч. ред. А.А. Фисун. – Х., 2011. – Вып. 8. – 256 с.
4. Політологічний енциклопедичний словник / упоряд. В.П. Горбатенко; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. – 2-ге вид., доповн. і переробл. – К.: Генеза, 2004. – 736 с.
5. *Шведа Ю.Р.* Політичні партії. Енциклопедичний словник [Електронний ресурс] / Ю. Р. Шведа. — Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Phil/Shweda_slovnyk.htm.

Стаття надійшла до редколегії 28.05.2014

Прийнята до друку 20.06.2014

"DIGNITY REVOLUTION": POLITICAL ANALYSIS**Andriy Tkachuk**

*Lviv National University named after Ivan Franko
Faculty of Philosophy, Department of Political Science,
Str. University 1, 79000, Lviv, Ukraine
e-mail: aa_tkachuk@ukr.net*

This paper analyzed the essence of the concept of revolution. For example, the research stages of revolutionary ideas based on "Dignity Revolution" formed more concrete understanding of the concepts. Through the explication of the concept formed the essence of completed and unfinished revolution.

Key words : revolution , analysis , terminology, political crisis , political evolution.

«РЕВОЛЮЦИЯ ДОСТОИНСТВА»: ПОЛИТОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ**Андрей Ткачук**

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
философский факультет, кафедра политологии,
ул. Университетская 1, 79000, Украина
e-mail: aa_tkachuk@ukr.net*

Анализируется сущность понятия «революция». Используя примеры исследования этапов реализации революционных идей на основе «революции достоинства», определяется более конкретизированное понимание этого термина. С помощью экспликации понятия формируется сущность завершенной и незавершенной революции.

Ключевые слова: революция, анализ, терминология, политический кризис, политическая эволюция.